

Üres fonológiai kategóriák, avagy a hangtan „szellemei”

Előadás

Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék
Kolozsvár
2016. november 3.

Balogné Bérces Katalin (BBK)
PPKE BTK, Budapest/Piliscsaba

phonemic analysis

natural classes

alternation

neutralization

abstractness

A fonológia területei

- Ábrázolások (reprezentációk): mik a fonológia elemei/összetevői? (**szegmentumok**, szótagok, **szubsegmentális komponensek...**)
- „**Szabályok**”: milyen folyamatokban/ jelenségekben vesznek részt ezek az összetevők?

A fonológia területei

- Ábrázolások (reprezentációk): mik a fonológia elemei/összetevői? (**szegmentumok, szótagok, szubszegmentális komponensek...**)
- „**Szabályok**”: milyen folyamatokban/ jelenségekben vesznek részt ezek az összetevők?

A hangok a fejekben vannak

A fonológia *modellez*

„Persze, hogy nem pipa.
Próbálja csak elszívni!”

A fonetikai komponensek két fő modellje

Egyértékű (unáris) komponensek

- „elemek”,
„részecskék”
- kurrensebb elméletek

Kétértékű (bináris) komponensek

- „(megkülönböztető)
jegyek”
- a klasszikus modell a
Generatív
Fonológiában

Tipikusan: vegyes, hibrid modellek

Bevezető: atomikusak-e a hangok?

/n/

/t/

/s/

Zöngés

Zöngétlen

Zöngétlen

Nazális

Orális

Orális

Zárhang

Zárhang

Réshang

Alveoláris

Alveoláris

Alveoláris

Unáris ábrázolás: elemek

/n/

/t/

/s/

Zöngés

Zöngétlen

Zöngétlen

Nazális

Orális

Orális

Zárhang

Zárhang

Réshang

Alveoláris

Alveoláris

Alveoláris

Unáris ábrázolás: elemek 2.0

/n/

/t/

/s/

Nazális

Zöngétlen

Zöngétlen

Zárhang

Zárhang

Alveoláris

Alveoláris

Alveoláris

Unáris ábrázolás: elemek

/n/

/t/

/s/

Zöngés

Zöngétlen

Zöngétlen

Nazális

Orális

Orális

Zárhang

Zárhang

Réshang

Alveoláris

Alveoláris

Alveoláris

Bináris ábrázolás: kétértékű jegyek

/n/

/t/

/s/

+zöng

Zöngétlen

Zöngétlen

+naz

Orális

Orális

-foly

Zárhang

Réshang

+alv

Alveoláris

Alveoláris

Bináris ábrázolás: kétértékű jegyek

/n/	/t/	/s/
+zöng	-zöng	Zöngétlen
+naz	-naz	Orális
-foly	-foly	Réshang
+alv	+alv	Alveoláris

Bináris ábrázolás: kétértékű jegyek

/n/

/t/

/s/

+zöng

-zöng

-zöng

+naz

-naz

-naz

-foly

-foly

+foly

+alv

+alv

+alv

A fonetikai jegy, ami nem az

- Amiről sokáig hitték, hogy ugyanolyan jegy, mint a többi: [±hosszú]

Fonetika és fonológia

víz – vizet

nyár – nyarat

ló – lovat

tél – telet

kő – követ

kút – kutat

tűz – tüzet

fonológiai viselkedés: hosszú-rövid alternáció:
a-á, e-é egymás rövid-hosszú párjai

A fonetikai jegy, ami nem az

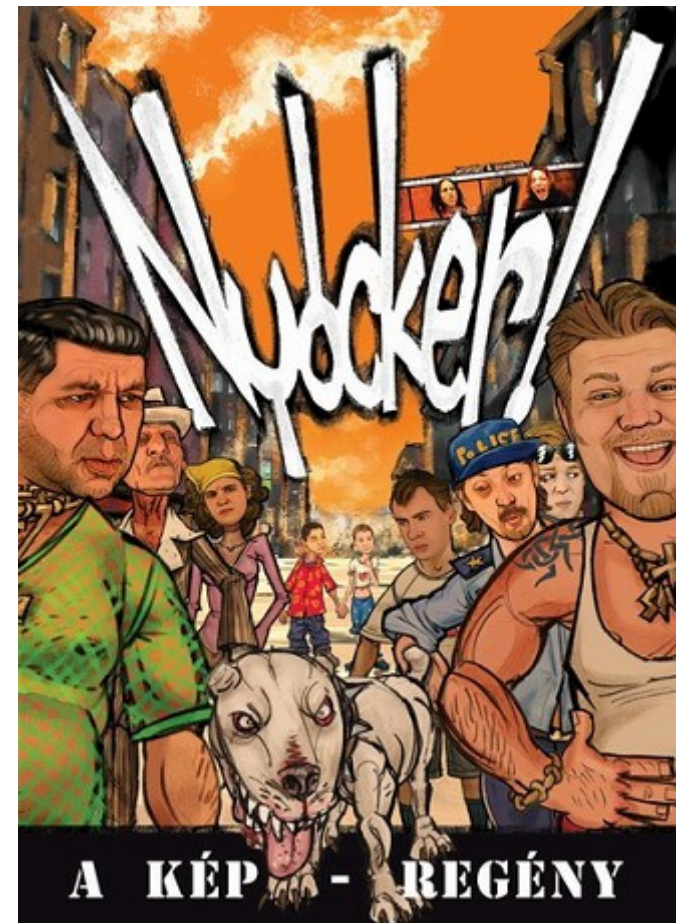
- Amiről sokáig hitték, hogy ugyanolyan jegy, mint a többi: [±hosszú]
- [+hosz] ~ [-hosz]
- de: pótlónyúlás

Pótlónyúlás

köznyelvi

kollokviális

volt	vo:t
bolt	bo:t
hold	ho:d
zöld	zø:d
alföld	a:fø:d

**Csak a Nap ragyogjon,
Chuck a hód az égen...**

nem találok egy tiszta térképet,
mindegyiken van egy fót

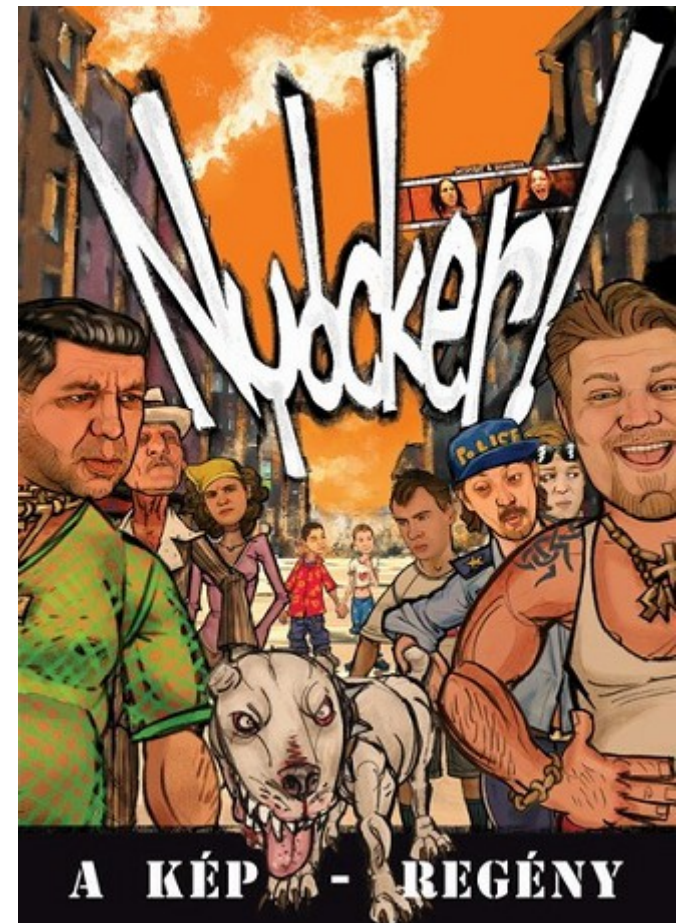

Pótlónyúlás

köznyelvi

kollokviális

volt	vo:t
bolt	bo:t
hold	ho:d
zöld	zø:d
alföld	a:fø:d

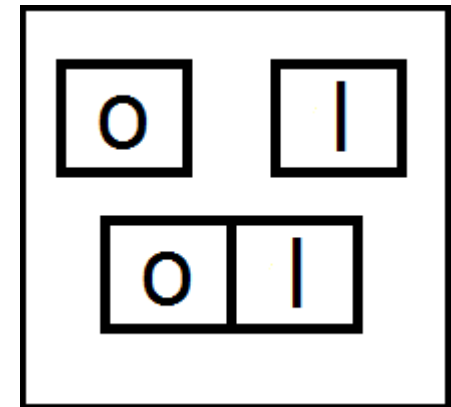

Pótlónyúlás

köznyelvi

kollokviális

volt	vo:t
bolt	bo:t
hold	ho:d
zøld	zø:d
alføld	a:fø:d

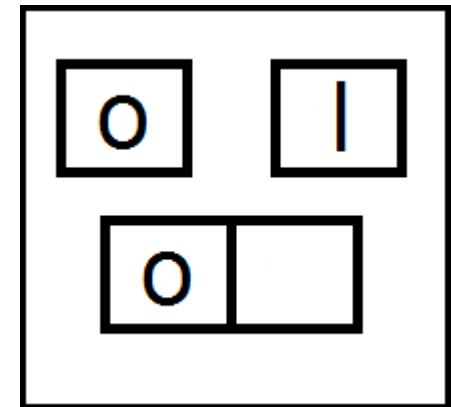

Pótlónyúlás

köznyelvi

kollokviális

volt	vo:t
bolt	bo:t
hold	ho:d
zøld	zø:d
alføld	a:fø:d

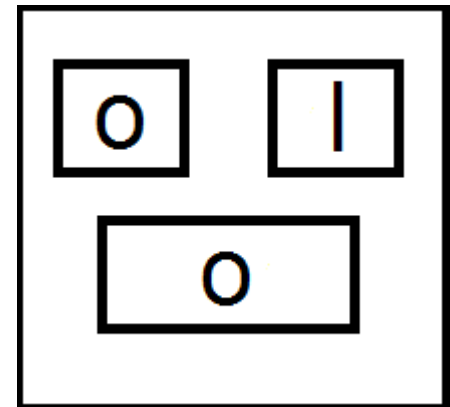

Pótlónyúlás

köznyelvi

kollokviális

volt	vo:t
bolt	bo:t
hold	ho:d
zøld	zø:d
alføld	a:fø:d

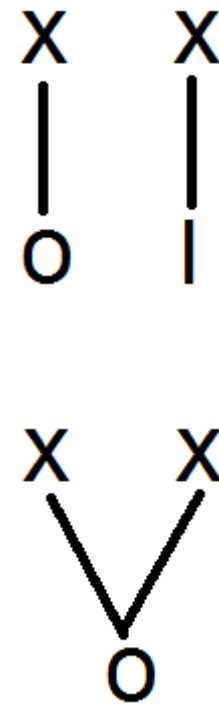

Pótlónyúlás

köznyelvi

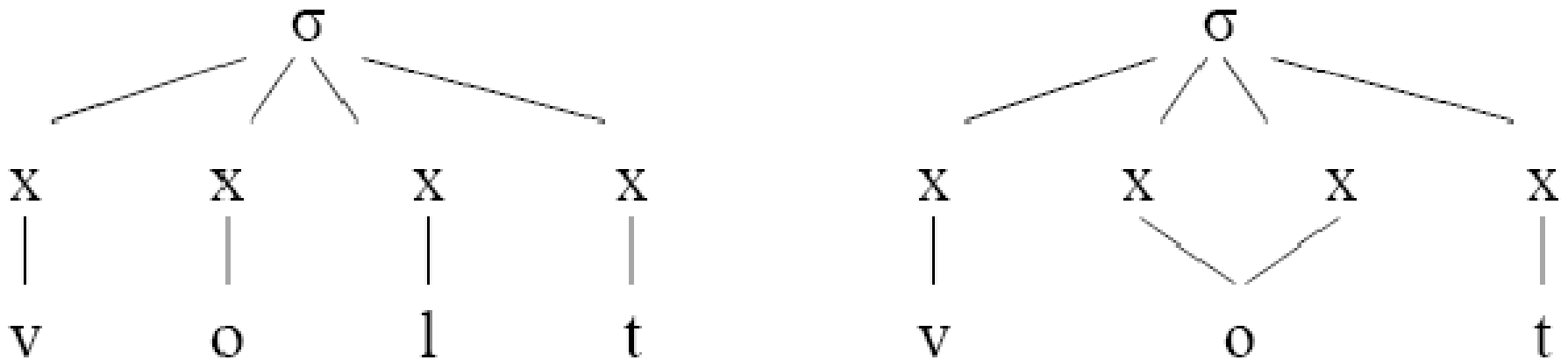
kollokviális

volt	vo:t
bolt	bo:t
hold	ho:d
zöld	zø:d
alföld	a:fø:d

x-tengely = idő(zítő) tengely, váz (skeleton)

Pótlónyúlás

a törlés csak az [l] *fonetikai tartalmát* (az ún. melódiát) érinti

a baloldali mgh a megüresedett időtengelyi pozíciót elfoglalja: **terjedés**

A fonológia *modellez*

„Persze, hogy nem pipa.
Próbálja csak elszívni!”

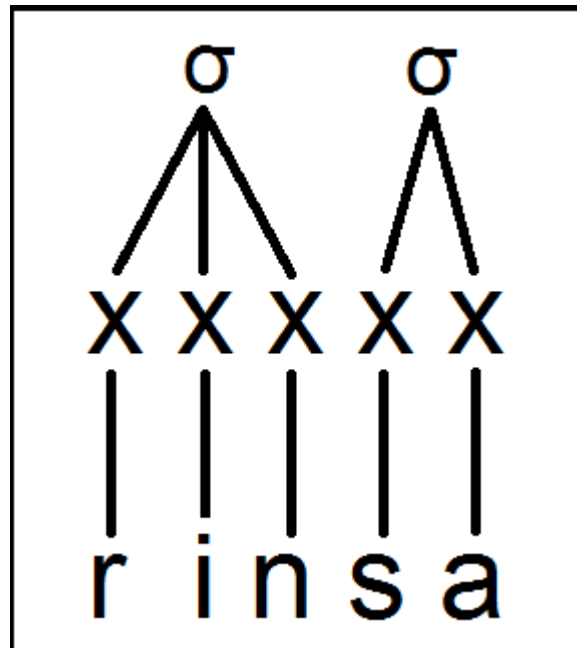
Pótlónyúlás az ógörögben

(40) Dialectal reflexes of *s+sonorant* and *sonorant+s* clusters in Ancient Greek.

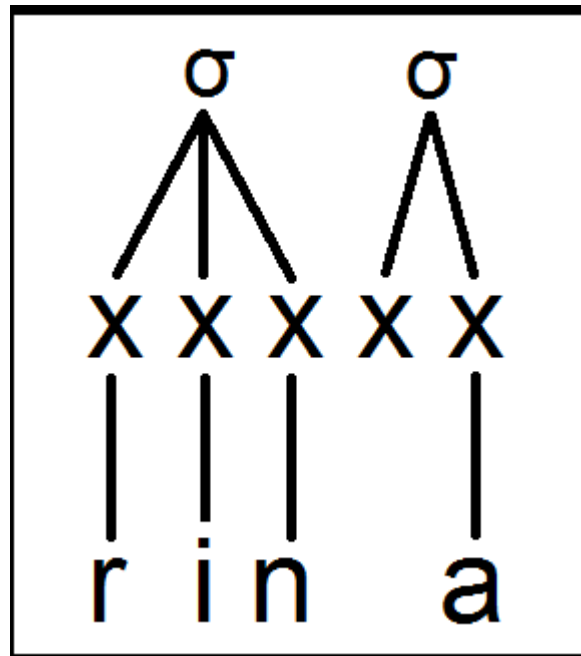
	Lesbian/Thessalian	Elsewhere	
*ekrinsa	ekrinna	ekri:na	'I judged'
*a:ngelsa	a:ngella	a:nge:la	'I announced'
*ephthersa	ephtherra	ephthe:ra	'I destroyed'
*g ^w olsa:	bolla:	bo:la:	'council'
*awso:s	awwo:s	Ion. ae:o:s; Att. heo:s	'dawn'
*selasna	selanna:	Ion./Att. selæ:næ:	'moon'
*khesr-ns	kherras	khe:ras	'hand' (acc.pl)
*naswas	nawwo:s	na:wos > neo:s	'temple'

(Kavitskaya 2001:77)

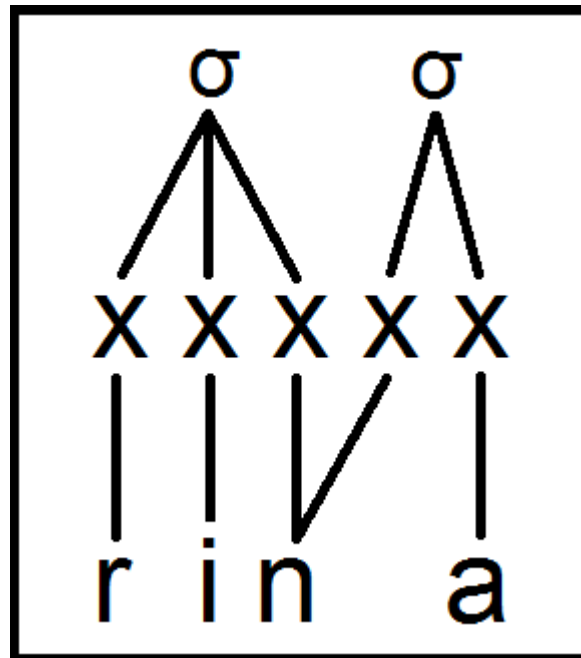
Pótlónyúlás az ógörögben:
*ekrinsa > ekrinna / ekri:na

Pótlónyúlás az ógörögben:
*ekrinsa > ekrinna / ekri:na

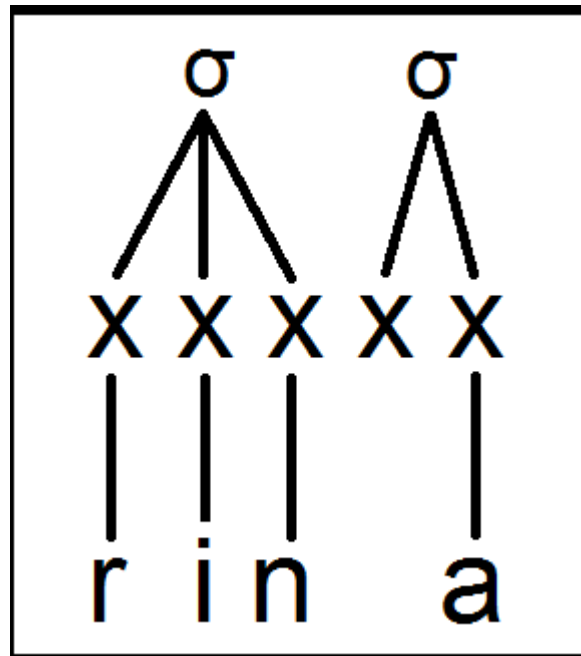

Pótlónyúlás az ógörögben:
*ekrinsa > ekrinna / ekri:na

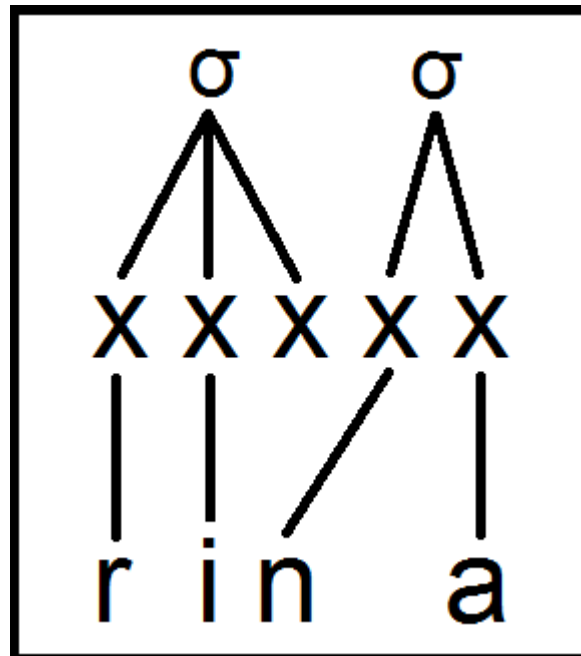

terjedés

Pótlónyúlás az ógörögben:
*ekrinsa > ekrinna / ekri:na

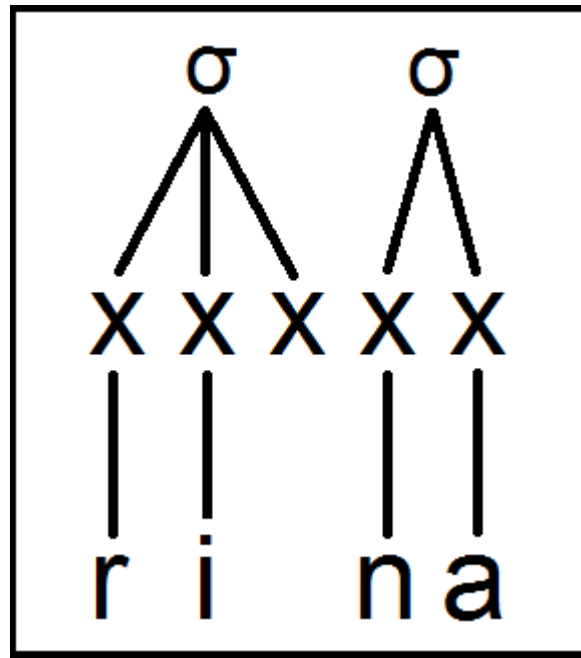

Pótlónyúlás az ógörögben:
*ekrinsa > ekrinna / ekri:na

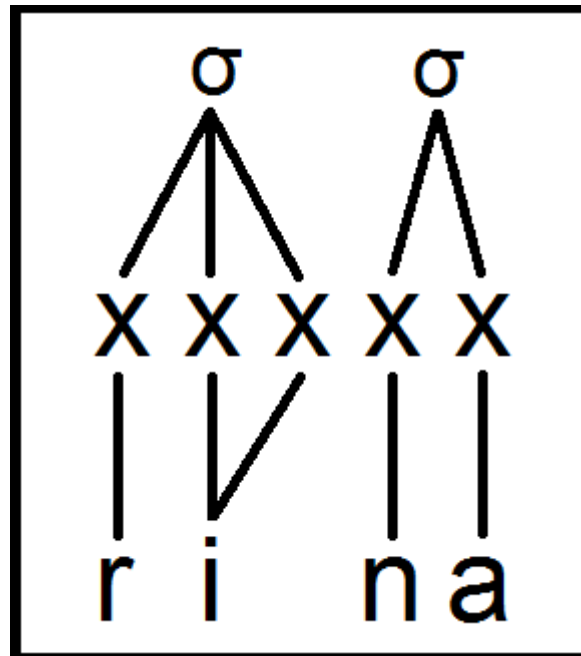

átkötés

Pótlónyúlás az ógörögben:
*ekrinsa > ekrinna / ekri:na

Pótlónyúlás az ógörögben:
*ekrinsa > ekrinna / ekri:na

terjedés

A fonológia *modellez*

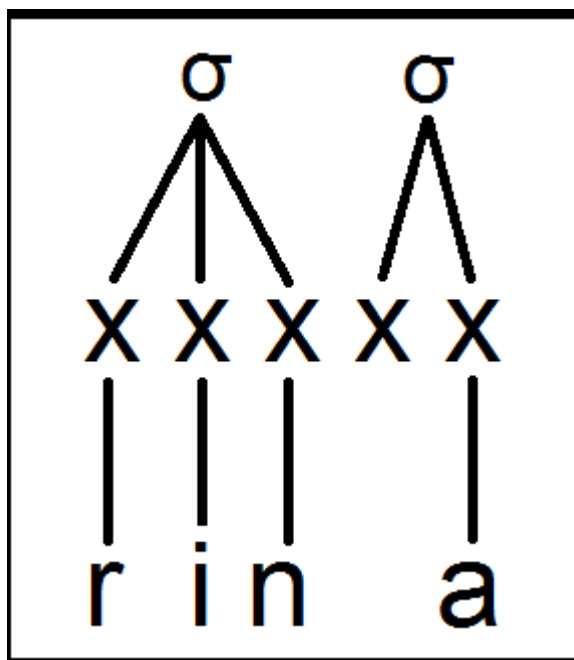
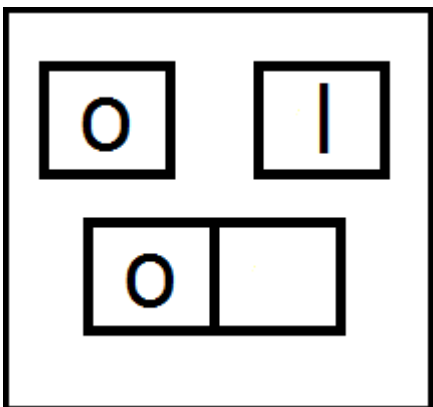

„Persze, hogy nem pipa.
Próbálja csak elszívni!”

Összegzés

- A beszédhangok nem atomikusak: szubszegmentális szerkezet
- Komponensek:
 - Unáris elemek?
 - Bináris jegyek?
- Pótlónyúlás: a minőség és a mennyiség autonómiája: külön „dimenziók”/„tengelyek”
- A szegmentumhossz **nem** belső komponens

De: az elemzés mellékterméke:

Üres kategóriák a fonológiában

- „a hangtan szellemei” :-)
- Általánosan elfogadott: üres msh hiátusban
- **Hiátus** 'hézag, űr' (hangűr, hangrés):

mgh + mgh

azaz:

V + V

Üres kategóriák a fonológiában

- „a hangtan szellemei” :-)
- Általánosan elfogadott: üres msh hiátusban
- **Hiátus** 'hézag, űr' (hangűr, hangrés):

mgh + mgh

azaz:

V c V

hijátus

o haitus

i breaks it

20 milliJó!

Budapest Üzleti Kártya Hitel*

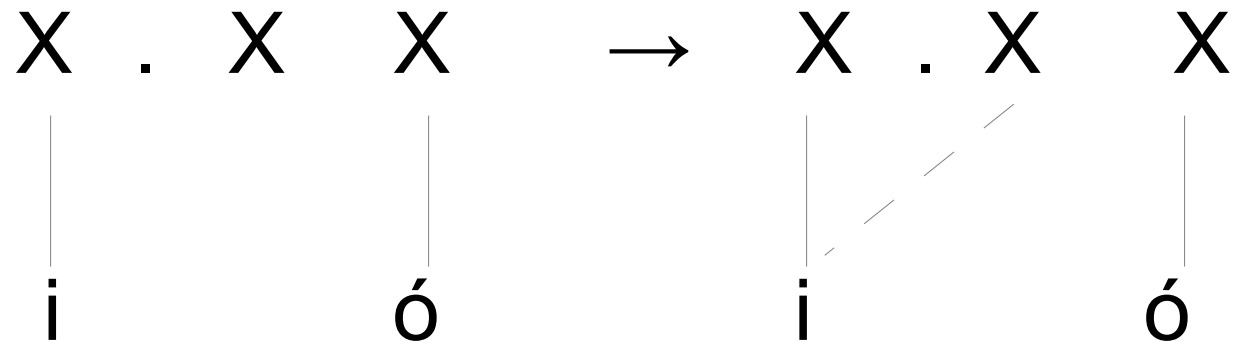

C3PO

CR2

Hiátus-töltés

A fonológia *modellez*

„Persze, hogy nem pipa.
Próbálja csak elszívni!”

Üres kategóriák a fonológiában

- Hiátusban: VcV
- Általánosan elfogadott: szókezdő üres C
- A szóvégi msh „átköt” a következő szóba, ha az mgh-val kezdődik
- Azaz: a mgh-val kezdődő szó msh-t „kíván”: cV

Üres kategóriák a fonológiában

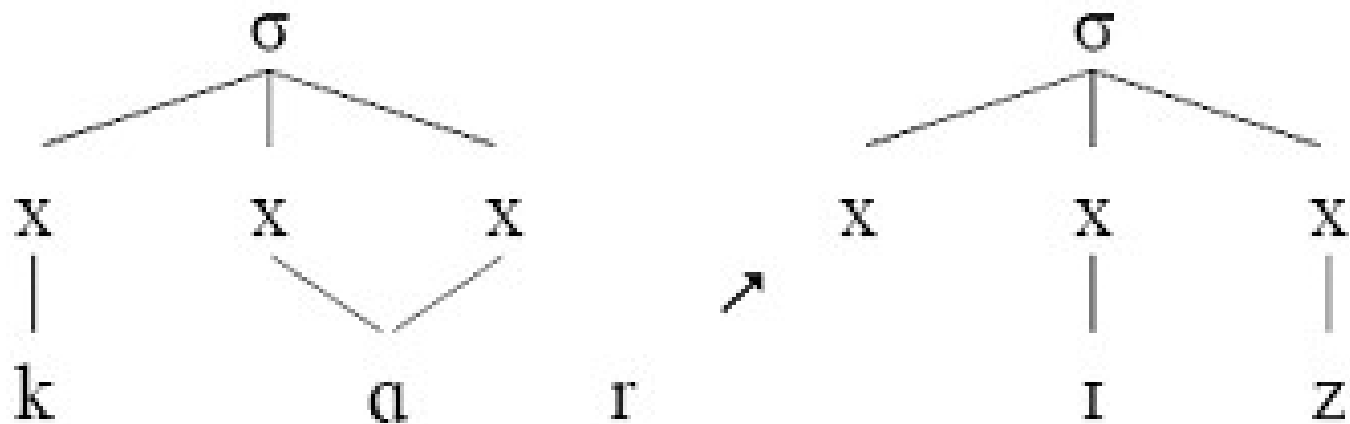
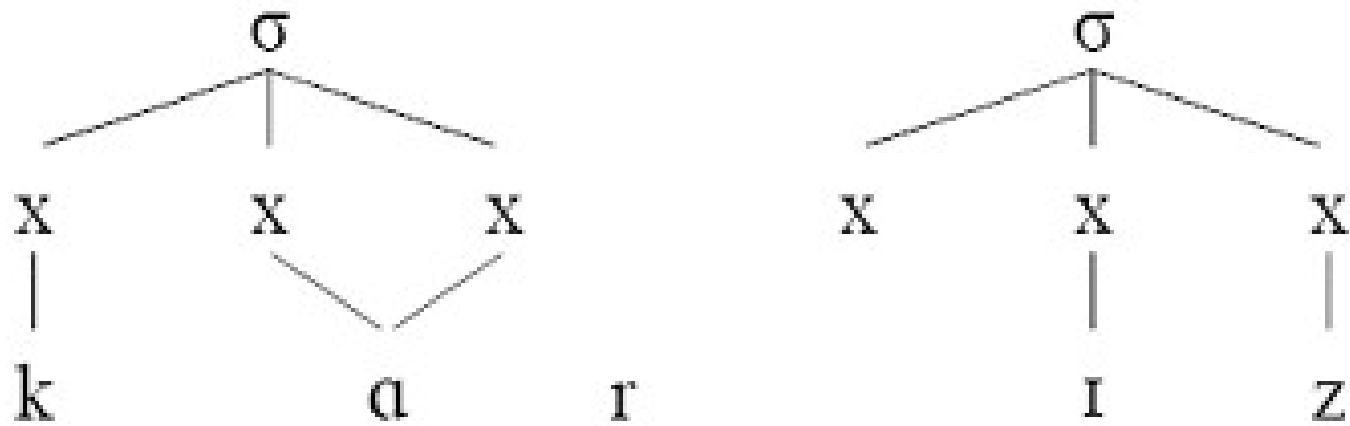
- Hiátusban: VcV
- Általánosan elfogadott: szókezdő üres C
- A szóvégi msh „átköt” a következő szóba, ha az mgh-val kezdődik
- Azaz: a mgh-val kezdődő szó msh-t „kíván”: cV
- **Liaison**: hangátkötés

Liaison

francia:	les	les amis	'the friends'
		les enfants	'the children'
	grand	grand homme	'great man'
	tout	tout homme	'every man'
	faux	faux amis	'false friends'

(nem r-ezö) angol: car is
more ice
Sir Allen

Liaison

A fonológia *modellez*

„Persze, hogy nem pipa.
Próbálja csak elszívni!”

Üres kategóriák a fonológiában

- Hiátusban: VcV
- Szókezdő üres C
- Szóvégi üres V

Példák az angolból

a. pepper

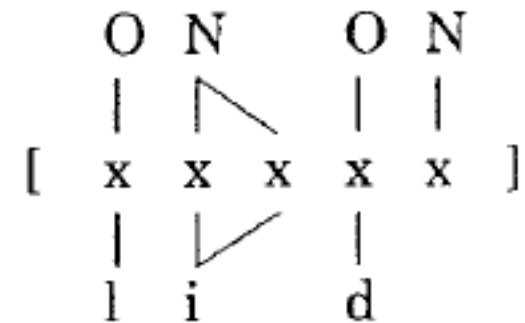
paper

b. lid

lead

Olasz akcentussal beszélt angol

Comes the morning

When I can feel

That there's nothing

Left to be concealed

Moving on

a scene surreal

Know my heart will never

Never be far from here

Sure as I'm breathing

Sure as I'm sad

I'll keep this wisdom

In my flesh

I leave here believing

More than I had

And there's a reason I'll be

Reason I'll be back

Francesco (20, Manfredonia) felolvasásában: Eddie Vedder *No Ceiling* c. dalszövege (részlet)

Forrás: Huszthy Bálint

A szóvégi üres V fonetikai megjelenése

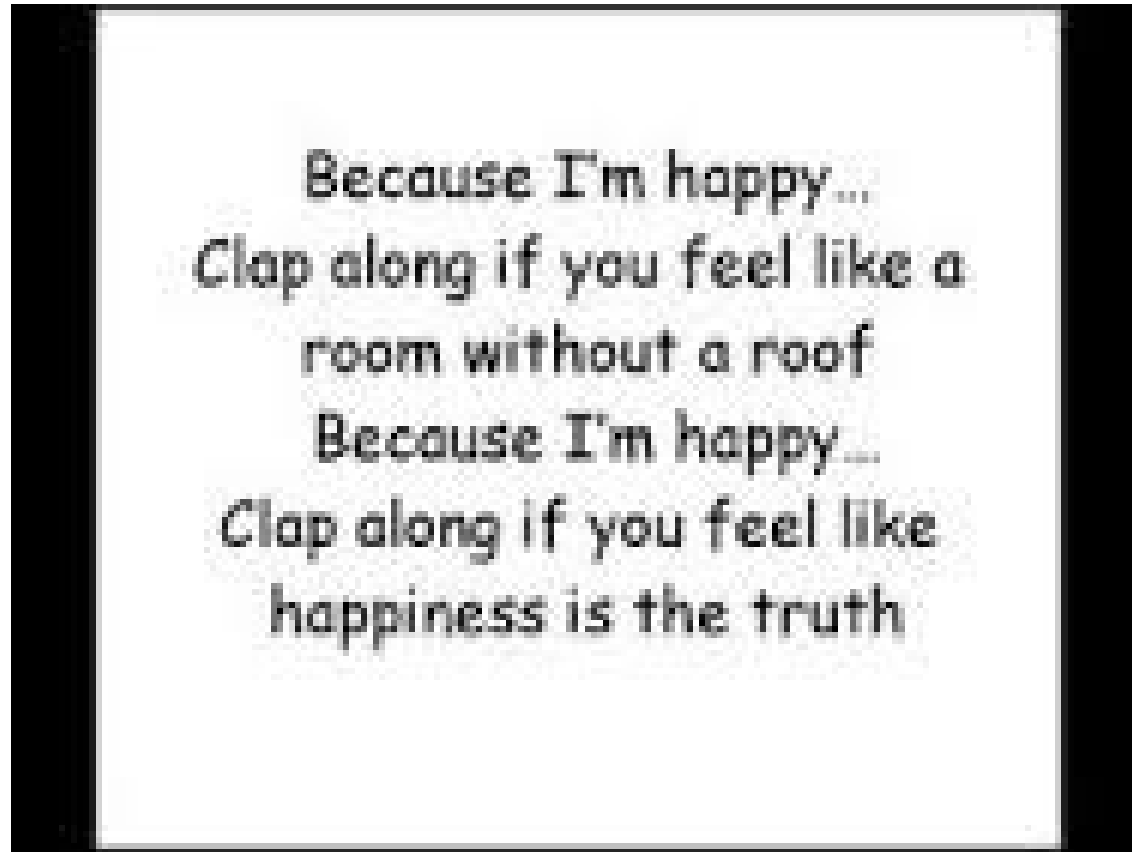
Kovbojok

Megosztom veletek a receptem
Egész éjjel eztet kerestem

(Kovbojfőzelék)

A szóvégi üres V fonetikai megjelenése

A fonológia *modellez*

„Persze, hogy nem pipa.
Próbálja csak elszívni!”

Üres kategóriák a fonológiában

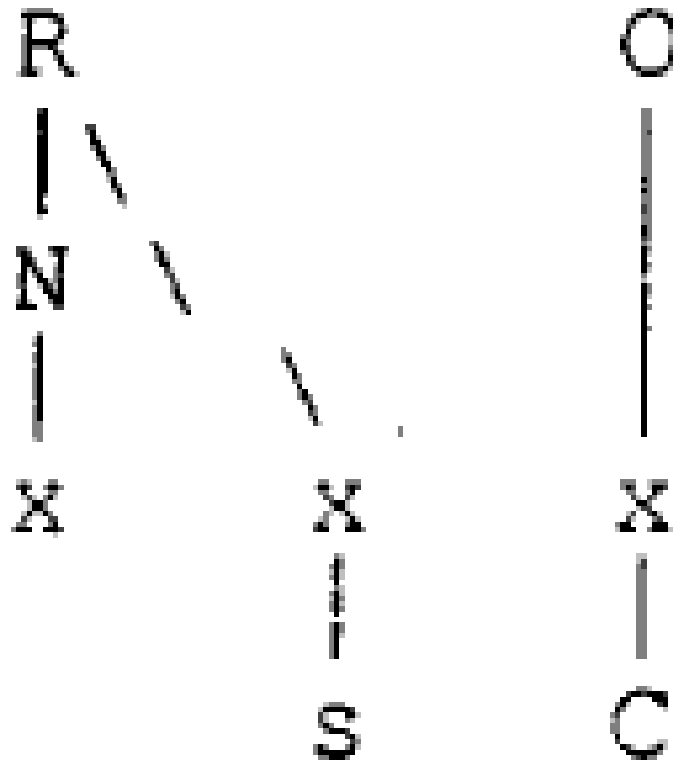
- Hiátusban: VcV
- Szókezdő üres C
- Szóvégi üres V
- Szóeleji sC-kapcsolatok előtt

Szóeleji sC-kapcsolatok

[ʔistadi] <i>estudiar</i> <i>étudier</i> <i>study</i>	[iskul] <i>escuela</i> <i>école</i> <i>iskola</i> <i>schola</i> <i>school</i>	[isteʃən] <i>station</i> <i>estación</i>	<i>asztal</i> <i>stol</i>
--	--	--	------------------------------

Egyptian Arabic	Sinhalese	Hindi	Spanish	French	Pidgin/creole English	Hungarian	Hungarian child language
[ʔiski:] < <i>ski</i>	[iskul] < <i>school</i>	[ispeliŋ] < <i>spelling</i>	<i>España</i> 'Spain'	<i>école</i> 'school'	Nigerian Pidgin E.: <i>tori</i> < <i>story</i>	<i>iskola</i> (arch. <i>oskola</i>) 'school'	[koda] < <i>Skoda</i>
[ʔistadi] < <i>study</i>	[istik] < <i>stick</i>	[iskul] < <i>school</i>	<i>estudiar</i> 'study'	<i>étudier</i> 'study'	Jamaican Creole E.:	cf. Lat. <i>schola</i>	[patula] < <i>spatula</i> 'ibid.'
[ʔispiriŋ] < <i>spring</i>	[istiri] < Sanskr. <i>stri</i> 'woman'	[isteʃən] < <i>station</i>	<i>escuela</i> 'school'	<i>état</i> 'state'	[kratʃ] < <i>scratch</i>	<i>István</i> cf. Lat. <i>Stephanus</i>	[tand] < <i>strand</i> 'beach'
[ʔistiri:t] < <i>street</i>			<i>estrés</i> 'stress'		[traŋ] < <i>strong</i>	<i>asztal</i> 'table' cf. Slavic <i>stol</i>	[top] < <i>stop</i> 'stop (sign)'
			<i>esquiar</i> 'ski'			<i>ostrom</i> 'siege' cf. German <i>Sturm</i>	
			<i>estación</i> 'station'				
			<i>estado</i> 'state'				

Üres V az /s/ előtt

V = a szótag magja (nukleusza = „N”)

Szóeleji sC-kapcsolatok

How the Spanish pronounce English words

e-betoldás

+ (andalúziai) $s \rightarrow h$ leníció
(+ szó végén csak bizonyos msh-k)
(pl. *Steven Spielberg*)

A fonológia *modellez*

„Persze, hogy nem pipa.
Próbálja csak elszívni!”

Üres kategóriák a fonológiában

- Hiátusban: VcV
- Szókezdő üres C
- Szóvégi üres C
- Szóeleji sC-kapcsolatok előtt
- Szóbelsejei üres V

Mgh ~ semmi alternációk

Angol (hangsúlytalan) mgh-törlés (szinkópa):

*every, evening, Britney, Barbra, enmity,
comfortable, vegetable, different, temperature, Catholic,
chocolate, business, literature, basically, pram,
praps, police, suppose, support, tattie, 'cause/coz,
definitely*

Mgh ~ semmi alternációk

Angol (hangsúlytalan) mgh-törlés (szinkópa):

*every, evening, Brit~~o~~ney, Barb~~o~~ra, en~~o~~mity,
comf~~o~~rtable, veget~~o~~table, differ~~o~~ent, temper~~o~~ature, Cath~~o~~lic,
choc~~o~~late, busi~~o~~ness, liter~~o~~ature, basic~~o~~ally, p~~o~~ram,
p~~o~~raps, poli~~o~~ce, sup~~o~~pose, sup~~o~~port, ~~o~~tattie, ~~o~~cause/coz,
defi~~o~~nately*

Mgh ~ semmi alternációk

- Magyar „hangkivető” tövek: *bokor, torony, bajusz, terem...*
- szurony – torony~torny- – szárny
- szurony – torVny – szárny

Üres kategóriák a fonológiában

- Hiátusban: VcV
- Szókezdő üres C
- Szóvégi üres C
- Szóeleji sC-kapcsolatok előtt
- Szóbelsejei üres V

Amit a modell prediktál: az időtengely és a melódia lehetséges társításai

X
|
i

X
/ \
t s

X X
/ \
i

X

Γ

rövid
szegmentum

affrikáta
(zár-réshang)

hosszú
szegmentum

üres
vázpont

lebegő
(kóbor)
szegm.

A fonológia *modellez*

„Persze, hogy nem pipa.
Próbálja csak elszívni!”

Plusz: üresség a szegmentumok szintjén

- pl. mgh-harmónia:
- A msh-k átlátszóak (transzparenszek): „szellemekek” :-)

Magánhangzó-harmónia

kép + nAk → képnAk
| |
[-hátsó] [-hátsó]

felejt + hAt + AtlAn + sÁg + A + i + tAk + nAk
|
[-hátsó]

Plusz: üresség a szegmentumok szintjén

- pl. mgh-harmónia:
- A msh-k átlátszóak (transzparenszek): „szellemekek” :-)
- Sőt: bizonyos mgh-k is transzparenszek lehetnek:

Magánhangzó-harmónia

-val

-vel

Magánhangzó-harmónia

-val

-vel

Gábor

Márta

Balázs

Béla

Daniella

Krisztián

Magánhangzó-harmónia

-val

Gábor

Márta

Balázs

Béla

Daniella

Krisztián

-vel

Eszter

Csenge

Dénes

Lili

Illés

Dzsenifer

Magánhangzó-harmónia

-val

Gábor

Márta

Balázs

Béla

Daniella

Krisztián

Dávid

Dzsasztin

-vel

Eszter

Csenge

Dénes

Lili

Illés

Dzsenifer

Átlátszó (transzparens) /
semleges mgh-k

Összegzés

- A minőség és mennyiség autonómiája (azaz: a vázpontok külön „dimenziója”) többféle társítást tesz lehetővé
- Az egyik lehetőség: nincs társítás :-) azaz üres marad a vázpont: „a hangtan szellemei”
- **Modellezni tudom, tehát prediktálom, hogy lehetséges a nyelvekben**
- Az összes prediktált elméleti lehetőséghez van hozzáillő empirikus megfigyelés (Y)

OKTATÁS

- Felvételi
- Alapképzés
- Mesteri képzés
- Doktori képzés
- Órarendek
- Tantárgyleírások
- Fontos tudnivalók
- Oktatási segédanyagok**
- Tanszéki könyvtár

[Főoldal /](#)

Oktatási segédanyagok

Segédanyagok a nyelvészeti tantárgyakhoz

Évfolyam	Tantárgy neve	Segédanyag
I.	Általános nyelvészet	Péntek János: Teremtő nyelv (részlet)
	Fonetika	Segédanyag (.zip fájl, I. éves hallgatók számára) 2015/2016 - LLM1124 Magyar nyelv I. (fonetika, stilisztika és szövegalkotás) - Fonetika-fonológia modul, Balogné Bércecs Katalin
II.	Mondattan I	Órai vetítmények

Karunkról

Képzéseink

Felvételizőknek

Hallgatóinknak

Tudományos közélet

Nemzetközi

Könyvtár

Keresés

Főoldal

Karunkról

Intézetek, tanszékek

Angol-Amerikai Intézet

Oktatók

Balogné Bérces Katalin

Balogné Bérces Katalin

Kurzusok

Kurzusok

BBK's [Intro](#) [Courses](#) [Courses at Károli](#) [CV](#) [Publications](#) [GPRT](#) [Personal](#)

-- Consulting hours and contact: [Fogadóórák](#) --

Mark me at

Vetítések a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszékén (Kolozsvár) tartott előadásokhoz: [2016.ősz: 1a. A hangok a fejekben, 1b. Ismétlés, 2. Atomikusak-e a beszédhangok?](#), 3. Üres kategóriák - [2015.ősz: 1. Bevezetés, 2. Fonetika: mgh-k, 3. Fonetika: msh-k, 4. Fonológia: mgh-k, 5. Fonológia: msh-k](#)

Elérhetőség

Intézetvezető: Dr. Almási Zsolt
egyetemi docens
Ambrosianum 130./Tárogató 040.
E-mail: almasi.zsolt@btk.ppke.hu

Titkárnő: Szalontai Norbertné
(2016.12.31-ig szabadságon)
Oktatásszervező: Deák Barbara
E-mail: angol@btk.ppke.hu

Ambrosianum titkárság: Amb. 226.
Nyitva: **pénteki napokon** 9.00–12.00
és 13.00–14.00

Telefon: 06 (26) 375 375/3886

**MY PREFERRED MANNER
OF ARTICULATION?**

STOP.

